

dok je rana päšťou medzi oči. Alebo – po bröstlovsky – šíp z kuše jeho duše. Jeho *Balada o úradoch práce* má len jeden riadok: „*Chodím po džobbraní...*“ Bingo! Ja mám z jeho knižky úplne najradšej epigram s názvom *Mafia ako slon*: „*Všetci chápu: inak sa to nedá. / Vzniká nová chobotnícka trieda.*“

Takže: čo je to vlastne za knižka, to Bröstlovo Lentilkovo? Je to niečo ako umelecký zápisník, literárny diár, opäť po bröstlovsky povedané – nápadník. Keby mu nič nezapadlo, bol by nenápadný. Ale Alexander Bröstl je pádne nápadný. Každopádne stojí za to kúpiť si jeho knižku a kúpať sa v mori jeho humoru.

(2016)

BLUMENBERGOVE PARADIGMY K METAFOROLÓGII*

Peter Zajac

S menom Hansa Blumenberga som sa stretol v súvislosti s jaskynnými metaforami Ivana Laučíka. Myslel som si vtedy, že nejakú stopu nájdem aj v Blumenbergovej knihe Východy z jaskyne (*Höhlenausgänge*, 1989), ale narazil som v nej na celkom odlišné chápanie metafory ako v antológiách Anselma Haverkampa Teória metafory (*Theorie der Metapher*, 1983) a Paradoxná metafora (*Die paradoxe Metapher*, 1998), ktoré sú zrejme najlepším prehľadom aktuálnych teórií metafory a našiel som v nich rozlíšenie dvojzložkovej modernej metafory, avantgardnej silnej metafory, neskoromodernej paradoxnej metafory a veľkej celotextovej metafory, čo mi pomohlo aj pri Laučíkovej paradoxnej metafore. Celkom mimo terča som však netriaľal, lebo autorka doslovu k základnej Blumenbergovej publikácii Paradigmy k metaforológii a spolu s Eleonórou Dzurikovou prekladateľka knihy z nemčiny Mária Mičaninová píše aj o tom, že Anselm Haverkamp je jedným z vydavateľov Blumenbergovho diela z pozostalosti.

Haverkamp bol mojím druhým spojivom s Hansom Blumenbergom. Ten patril k zakladateľom a prominentným členom výskumnej skupiny *Poetik und Hermeneutik*, ktorej jadro tvorili filozofi Hans Blumenberg, Odo Marquarda, Jacob Taubes, literárni vedci Wolfgang Preisendanz, Hans Robert Jauß, Wolfgang Iser, Karlheinz Stierle, Peter Szondi, Werner Krauss, Renate Lachmann, Manfred Fuhrmann a Karl Heinz Bohrer, historik umenia a teoretik Max Imdahl a historik a teoretik dejín Reinhard Koselleck. U nás sú tie mená prakticky neznáme, ale v nemeckej povojnovej tradícii tvoria vrchol humanitného výskumu európskeho významu a dosahu. Skupina vydala v rokoch 1963 – 1994 zo svojich zasadnutí sedemnást zväzkov almanachov *Poetik und Hermeneutik*, pričom obaja tvoria ohnivé tohto reťazca – spoluvydavateľom prvých bol Hans Blumenberg a posledných práve Anselm Haverkamp.

Paradigmy k metaforológii z roku 1960 boli prvou významnou Blumenbergovou monografiou a sú mojím tretím stretnutím s týmto ťažko rozlúsknuteľným autorom. Základný problém tvorí samotný pojem metafory. Pre Blumenberga nie je rétorickou

* Hans Blumenberg: Paradigmy k metaforológii, Bratislava, Kalligram, 2015

figúrou ako v tradičnej rétorike, ale ani typom trópu ako v modernej estetike vznešeného. Pre Blumenberga je metafora filozofickým pojmom. Má uňho dva významy. V prvom rade ukazuje, že filozofický jazyk nemôže byť „čisto pojmový“ (s. 9), ale v tej úvratí, ktorú označil Blumenberg za „nepojmovú“, má metaforickú povahu. V tomto zmysle potom Blumenberg skúma aj dejiny filozofických pojmov. V tejto súvislosti možno odkázať na dva kľúčové momenty Blumenbergovej metaforológie, ako na ne upozorňuje aj Mičaninovej doslov: (1) Blumenbergovi nejde o to, či sa jedna metafora dá alebo nedá nahradiť alebo zastúpiť druhou, ale o to (2), že absolútne metafory sa nedajú rozpustiť v pojmovosti.

Blumenbergovi ide o hranice pojmového uchopenia sveta, kde „za hranicami mysleného sa dostáva k slovu obraznosť, metafora“. Len takéto uvažovanie umožňuje urobiť ďalší krok. V diskusii o súčasnej povahe filozofie a estetiky vznešenosti sa v rozličných pojmových kategóriách opakuje spoločný moment okamžitého, vzápätí miznúceho epifanického záblesku, či zážehu. Opiera sa o rozličné kultúrne zázemia. V kresťanskej mystickej tradícii sa nazýva epifanickým osvietením, v zenovej literatúre satori, v prírodovedeckej fulgurácia.

V heideggerovskej filozofickej tradícii sa používa pojem chvenia, v hegelovskej pojem interferencie, v adornovskej estetickej tradícii apparition, Karl Heinz Bohrer uprednostnil pojem znenazdania, Zdeněk Mathauser použil pojem jiskření. Goethe vo Faustovi hovorí o chvení, že je „najlepšou časťou ľudstva“; Bergson ho vyznačuje ako okamih otrasu, ktorý je vlastne „nedeliteľným kusom trvania, utváraného vibráciami a vedomého vnemu“; Heidegger použil v roku 1928 pojem Schwingung; Fedor Matejov píše vo svojich poznámkach k Erichovi Auerbachovi o študentovi-seminaristovi z Čechovovej poviedky *Študent*, ktorý spozná, že ak sa dotkol jedného konca reťaze udalosti, „zachvel sa aj druhý“; u neskorého Gottfrieda Benna sa v básni *Pol na pol* vynorí spojenie „škrtnutie, záblesk“; u českého básnika Vladimíra Holana to znie takto: „Je takový osud, / že co je v něm bez chvění, není pevné.“ Tento letmý záblesk má však aj iné pomenovanie. Wiliam Blake hovorí o človeku ako tancujúcej muške: „Lebo ja tancujem a spievam a pijem, / kým nejaká ruka slepá / moje krídla nerozmetá“. Günter Eich píše o „šumení vtáčích krídel“, Richard Rorty v súvislosti s Nabokovom o „svrbiacich krídlach lopatiek“ a Gregory Bateson pomenúva klasickú rétorickú figúru sylogizmu ako metaforu „šumu anjelských krídel“. Gilles Deleuze píše zase o tancujúcich zrnkách prachu v prachu viditeľného...“ Univerzálnosť tejto metafory nájdeme však už v Goetheho *Pútnikovej nočnej piesni*. Chvenie v nej splyva s dychom, dýchaním, nádychom a vydychnutím. S vánkom, vanutím, „pneumou, princípom života všetkého súcna, čírym ohňom, ktorý však väčšinou nevidieť“.

Skúsme to povedať ešte ináč. Úvahy Hansa Blumenberga o metaforológii o epifániách nehovoria. Otvorili však cestu k uvažovaniu o možnosti uchopiť javy v ich singularite alebo *jednosti*. Preto je jeho uvažovanie „ťažké“. Práve preto je však dôležité, že táto ťažká kniha bola preložená do slovenčiny a vyšla knižne. Lebo ak nechceme poznať pojmy len ako kalky a echá iného myslenia, najlepším spôsobom ich prevodu do nášho kultúrneho prostredia je práve preklad. On, pretože je v tomto prípade adekvátny, umožňuje, aby sme si štýl myslenia Hansa Blumenberga v našom kultúrnom prostredí nielen primerane osvojili, ale mohli si ho aj pretvoriť podľa našich vlastných potrieb.

(2017)